

Polícia, právo a etika

Jozef Balga

Spoločensko-politické premeny u nás po roku 1989 nastolili popri iných otázkach aj problém práv a slobôd občanov, z ktorých mnohé v predchádzajúcom období spoločensko-politického vývoja boli porušované alebo nerealizované. Budovanie novej kvality spoločnosti na princípoch demokracie, humanity a trhovej ekonomiky si vyžaduje i novú kvalitu štátu. Úlohou dneška je obnova vlády práva, podriadenie mocenských inštitúcií právnej autorite.

Sprievodné javy prechodného obdobia, ako sociálna neistota, kríza hodnotovej orientácie ľudí, nezamestnanosť, legislatívne nedostatky a nejasnosti okolo budovania právneho štátu neobišli ani políciu. V súčasnosti sa do popredia dostáva otázka postavenia polície v demokratickom právnom štáte. Nestačí len deklarovať apolitickosť polície. Demokratický vývoj spoločnosti, o ktorý sa usilujeme, by mal byť

garantom toho, že aj premena polície bude prebiehať podľa demokratických princípov.

Spoločenské hodnoty, ktorým policajné povolanie slúži

V súčasnom období je ťažké odpovedať na otázku, akým spoločenským hodnotám polícia slúži. Napriek tomu sa pokúsim ich vymedziť.

Výber škály hodnôt závisí od prijatej etickej teórie. Na tú musí nadväzovať aj každá profesijná etika, už len preto, že profesijná aktivita má dôsledky nielen pre odborníkov, ich zamestnancov a klientov, ale aj pre širokú verejnosť.

Od individuálnych hodnôt sa odvíja škála základných spoločenských hodnôt, na ktorých sú schopné dohodnúť sa rozumné bytosti: **sloboda**

a sebaurčenie, ochrana pred bezprávím, rovnosť príležitostí, súkromie a aspoň minimálny blahobyt. A hoci je dosť diferencií v interpretáciách týchto hodnôt, v demokratických spoločnostiach sú natoľko široko akceptované, že by ich za svoj základ mala prijať aj profesijná etika.¹

Spoločnosť je na povolaniach existenčne závislá. Medzi ne patrí aj povolanie policajta, ktoré je zároveň nezastupiteľné. Poslaním tohto povolania je slúžiť takým veľkým spoločenským hodnotám, akými sú sloboda, bezpečnosť, pokoj a verejný poriadok, chrániť svojich spoluobčanov pred bezprávím, poskytovať pomoc každému, kto to potrebuje a to bez ohľadu na čas a zarobené peniaze. Toto poslanie je hĺbke chápaniu občanov a celej spoločnosti.

Právny status príslušníka policajného zboru

Právne postavenie príslušníka Policajného zboru (ďalej len „policajt“), upravuje správne právo a trestné právo. Policajt je štátnym zamestnancom a aj verejným činiteľom podľa § –u 89 ods. 9 Trestného zákona.

Štátni zamestnanci je pojem, ktorý sa prakticky od vydania zákonníka práce prestal v právnych predpisoch používať. V praxi sa však tento pojem používal bežne naďalej. V užšom slova zmysle sa ako štátni zamestnanci označovali pracovníci ministerstva vnútra, v širšom slova zmysle sa pod týmto označením spravidla mienili a mienia pracovníci a funkcionári štátneho aparátu, t.j. zastupiteľských zborov, vlád, ministerstiev i ostatných ústredných úradov a orgánov, zboru národnej bezpečnosti, súdov, prokuratúr, armády, škôl, zdravotníckych zariadení a štátnych výskumných ústavov. V zásade sa robil rozdiel medzi štátnym a verejným sektorom.²

Inštitút štátnej (verejnej) služby³ siaha svojimi koreňmi do obdobia absolutistickej monarchie, utváral sa postupne v priebehu formovania a konsolidácie industriálnej spoločnosti.

Panovník a vláda budovali úradnícky a vojenský aparát, prostredníctvom ktorého ovládli veľký štát dokonalejšie a jednotnejšie ako stavovský feudálny štát. Aby udržali úradnícky aparát v závislosti na sebe a súčasne upevnili jeho postavenie voči privi-

legovaným stavom i voči mase obyvateľstva, poskytovali mu rôzne výsady a zabezpečovali jeho hmotné postavenie zárukou pravidelného platu, postupu v ňom, systémom povyšovania a tiež určitým sociálnym zabezpečením (dôchodkami, zabezpečením pozostalých).⁴

Vznik inštitútu verejnej služby v buržoáznom štáte vyplynul z potreby právne upraviť pracovné, služobné a platové pomery štátnych zamestnancov a postaviť tieto pomery na jednotný právny základ.

Osobitný režim štátnych zamestnancov vyplýval predovšetkým z mocenskej podstaty štátneho aparátu. Účasť na výkone štátnej moci vyvolávala potreba politického pripútania štátnych zamestnancov k vládnucej spoločenskej vrstve a položila tiež určité zvláštne nároky na výkon ich činnosti. Tie boli vyjadrené v „zvýšených“ (v porovnaní s ostatnými občanmi) povinnostiach štátnych zamestnancov a v ich „zvýšenej“ zodpovednosti. Štátni zamestnanci boli viazaní rôznymi príkazmi, týkajúcimi sa výkonu služby, dodržiavania služobnej disciplíny, povinnosťou mlčanlivosti o služobných veciach. Na druhej strane platili zákazy (napr. zákaz vedľajšej činnosti, účasti na politickom živote, účasti na štrajkoch a pod.). Štátni zamestnanci boli nositeľmi právnej zodpovednosti a to nielen za porušenie vnútorného poriadku organizácie, t.j. interných normatívnych predpisov a individuálnych príkazov, vydávaných v rámci hierarchickej podriadenosti (disciplinárna zodpovednosť).⁵

V súčasnosti pracovníci štátneho aparátu konajú svoju činnosť vo verejnom záujme, sú reprezentantmi štátu, môžu vystupovať a jednať jeho menom, taktiež sú vybavení osobitnými právami a povinnosťami, ktoré vymedzujú ich služobné postavenie a zároveň niektoré povinnosti pracovníkov v štátnych službách pretrvávajú i po skončení služobného pomeru (napr. zákonná povinnosť mlčanlivosti).

V súvislosti s obsahom a účelom štátnej služby môžeme považovať za **pracovníka štátneho aparátu osobu, ktorá na základe voľby, menovania alebo pracovnej zmluvy pôsobí v pracovnom alebo služobnom pomere na určitom funkčnom mieste v štátnom aparáte, podieľa sa na plnení úloh štátnej správy či iných štátnych úlohách a funkciách,**

¹ Krsková, A.: Etika právnického povolania. Bratislava: VO PF UK 1994, s. 22–23

² Kalenská, M.: K právnemu postaveniu štátnych zamestnancov, Právny obzor, 77, 1994, č. 2, s. 161

³ P. Škultéty vymedzuje pojem **verejná služba** ako právny inštitút, ktorý je považovaný za jeden zo základných inštitútov správneho práva. V tomto zmysle verejná služba je najčastejšie definovaná ako súhrn právnych noriem, ktoré upravujú postavenie verejných zamestnancov. 4. Hrvol, M.: Aktuálne problémy práva verejnej služby, Justičná revue, 48, 1996, č. 6–7, s. 17

⁴ Hrvol, M.: Aktuálne problémy práva verejnej služby, Justičná revue, 48, 1996, č. 6–7, s. 17

⁵ Lukeš, Z.: Československé právne právo. Praha: Panorama 1981, s. 112

a je pre túto činnosť vybavená zvláštnymi právami a povinnosťami.⁶

Zvláštna povaha činnosti na niektorých úsekoch štátneho aparátu si vyžiadala aj úpravu služobných vzťahov u niektorých skupín pracovníkov v štátnych službách. Je tomu tak u príslušníkov ozbrojených síl v činnosti služby, príslušníkov polície, pracovníkov colníc, príslušníkov Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky, príslušníkov Železničnej polície a príslušníkov Slovenskej informačnej služby.

Trestný zákon v § 89-e ods. 9 vymedzuje okruh osôb, ktoré sa podieľajú na plnení úloh štátu a spoločnosti, požívajú osobitnú ochranu proti útokom na život, zdravie, hrubým útokom na česť a vážnosť, ale na strane druhej sú trestne zodpovedné za zneužitie svojej právomoci, prípadne za nesplnenie dôležitých úloh, ktoré im vyplývajú z ich postavenia.⁷

Oprávnenia príslušníka policajného zboru

Oprávnenia policajtov môžeme rozdeliť do dvoch kategórií, a to oprávnenia podľa zákona NR SR č. 171/1993 Z.z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov (ďalej len zákon o PZ), a oprávnenia podľa iných právnych noriem. S ohľadom na riešenie problematiky sa sústredím na prvú skupinu.

V tretej hlave spomínaného zákona sú uvedené oprávnenia policajtov. Pritom musím podotknúť, že každému oprávneniu zodpovedá spravidla určitá (adekvátne) povinnosť. Pri niektorých oprávneniach táto povinnosť nie je taxatívne uvedená a ide spravidla o oprávnenia k fyzickému zásahu napr. odobratie zbrane, prehliadka dopravného prostriedku alebo oprávnenia, pri ktorých je fyzická prítomnosť osoby vylúčená, napr. otvorenie bytu.

Keďže pre oprávnenia zákon presne stanovuje podmienky a obmedzenia, nevytvárajú jeho ustanovenia priestor na bezdôvodné a neprimerané obťažovanie občanov policajtmi. V prípadoch, kedy podmienky a obmedzenia nebudú zo strany policajtov v plnom rozsahu rešpektované, pôjde o nezákonný postup so všetkými dôsledkami z toho vyplývajúcimi.

Pokiaľ konanie policajta vybočilo zo zákonných medzí, je nutné posúdiť, za akých okolností bol služobný zákrok vykonaný, čo viedlo policajta k zvoleniu práve takého postupu, ktorý realizoval aj prostriedkami donútenia. Zároveň je nutné skúmať aj následky spôsobené neadekvátnym konaním policajta a spôsob ich odstránenia. Pri realizácii oprávnení podobne ako pri celej služobnej činnosti je po-

trebné dodržiavať základné zásady platné pre každú činnosť policajtov, a to zásadu **ústavnosti, zákonnosti, primeranosti, subsidiarity a legality**. Realizácia oprávnení pripadá do úvahy len v prípadoch, kedy dôjde k porušeniu povinnosti stanovenej právnou normou, alebo ak nastala skutočnosť, kedy je dôvodná obava z ohrozenia života, zdravia osôb, alebo ak hrozí škoda na majetku.

V druhom oddiele tretej hlavy zákona o PZ sú uvedené oprávnenia, ktoré dávajú policajtovi možnosť zisťovať a zaisťovať určité okolnosti alebo stav, ktorý môže prispieť k objasneniu veci a ďalej sú oprávnenia, ktoré majú preventívny charakter.

Tretí oddiel tretej hlavy rieši problematiku oprávnenia použiť informačno-technické prostriedky a prostriedky operatívno-pátracej činnosti. Vzhľadom na závažnosť možných zásahov do práv a slobôd občanov je použitie uvedených prostriedkov viazané na stanovené podmienky.

Štvrtý oddiel tretej hlavy rieši problematiku oprávnenia na umiestnenie osoby do cely policajného zaistenia.

V záujme účinnej ochrany osôb, posilnenia právnej istoty občanov a policajtov, v piatom oddiele tretej hlavy zákon o PZ taxatívne ustanovuje jednotlivé druhy donucovacích prostriedkov. Tým sa vylučuje možnosť zavádzať ďalšie donucovacie prostriedky inou formou ako zákonom. Zákon č.40/1974 Zb. o Zbore národnej bezpečnosti takúto možnosť dával. Teraz platný zákon ustanovuje, vzhľadom na rozmanité situácie vo výkone služby, čo najpresnejšie podmienky ich použitia. Tak občan ako aj policajt vedie, že pri porušení zákona môže byť použitý donucovací prostriedok, ktorý je primeraný okolnostiam. Právo musí chrániť občanov pred neprimeranými zásahmi do ich práv a slobôd a policajtovi umožňovať riadne plnenie služobných úloh.

Všeobecne sú policajti oprávnení **použiť donucovacie prostriedky** na zabezpečenie ochrany verejného poriadku, najmä na odvrátenie útoku na seba alebo inú osobu, pri služobných zákrokoch, osobitne na prekonanie odporu, ktorý smeruje k zmaření služobného zákroku alebo služobnej činnosti, ako aj na zabránenie úteku predvádzanej, zaistenej, zadržanej a zatknutej osoby.

V súvislosti s použitím donucovacích prostriedkov povinnosťou policajta je vyzvať osobu, proti ktorej zakročuje, aby upustila od protiprávneho konania, s výstrahou, že bude použitý niektorý z donucovacích prostriedkov. Policajt môže upustiť od výzvy a výstrahy iba v prípade, keď je sám napadnu-

⁶ Tamže. s. 117

⁷ Pozri bližšie Mathern, V. a kol.: Trestný zákon, trestný poriadok a súvisiace predpisy. Bratislava: ISTER SCIENCE PRESS 1994, s. 115 a 124

tý, alebo je ohrozený život alebo zdravie inej osoby a vec neznesie odklad, alebo tomu bránia iné okolnosti.

Vychádzajúc z doteraz uvedeného môžeme problém donucovacích prostriedkov vyjadriť v dvoch zásadách:

- a) môžu sa použiť len donucovacie prostriedky stanovené zákonom. Pre jednotlivé prostriedky platí **numerus clausus**.
- b) môžu sa použiť len donucovacie prostriedky primerané, pričom existuje stupnica podľa závažnosti situácie.

Pri použití donucovacích prostriedkov sa vynára večný problém zmierenia dvoch hodnôt: telesnej integrity občana a udržania verejného poriadku. Zároveň vzniká otázka, či musí byť striktné bez výnimiek aplikovaná **zásada nevyhnutnosti a primeranosti** pri použití donucovacích prostriedkov. Tu sa dotýkame už etickej stránky ich použitia.

Legálny a legitímny držiteľ verejnej moci, ktorým je policajt, má prísny záväzok používať donucovacie prostriedky s jasným vedomím limitov. Jeho postavenie v právnom štáte a v inštitúciách, ktoré slobodne prijali isté záväzky, ho kladie veľmi vysoko nad hrubé a surové používanie sily.

Povinnosti príslušníka policajného zboru

Polícia ako súčasť systému štátnych orgánov a inštitúcií podľa čl. 2 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len Ústava) môže konať iba na základe Ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon. Takže štátne orgány musia postupovať **secundum et intra legem**, t.j. podľa práva a na jeho základe. Naopak, vo vzťahu k jednotlivcom platí zásada **iura merae facultatis**, že všetko, čo nie je zákonom zakázané, je každému povolené.⁸

Základné práva a slobody v ústave majú predovšetkým funkciu ochrany individua pred zásahmi štátnej moci, ale na druhej strane vytvárajú aj základňu pre účasť občanov na štátnej moci a jej legitimitu práve prostredníctvom občanov. Tým je aj vyjadrená premena občana z objektu politiky (poddaného) na subjekt politiky (štátny občan).⁹

Pretože ale hlavný cieľ poslania polície je opísaný príliš všeobecne, potrebuje polícia presnejšie ciele

i konkrétnejšie účely konania. Operacionalizácii abstraktného – idealistického – ústavného nariadenia slúži správne právo, ktoré políciu zaväzuje k ochrane života a bezpečnosti osôb a majetku a k udržaniu verejného poriadku a bezpečnosti (princíp zákonitosti).

Samotné policajné právo ponúka relatívne všeobecné normy a tým vzniká rozdielne veľké pole pôsobnosti, ktoré má každý policajt vyplniť úlohami, ktoré vyplývajú zo zákona o Policajnom zbore.

Do tohto poľa **voľného uváženia** prenikajú popri zákonných ustanoveniach aj osobno – subjektívne predstavy o hodnotách a spoločensko-politické vplyvy.

Policajné konanie sa nedá exaktne vopred naplánovať do všetkých detailov, preto potrebuje policajt na presadenie abstraktných noriem do konkrétnych situácií senzibilné právne vedomie, jasné predstavy o hodnotách a ich dodržiavanie.

Štát môže vyžadovať od policajta, aby sa zdržal akéhokoľvek konania, ktoré by mohlo spochybniť jeho **neutralitu**, ale aj jeho **lojálnosť** voči inštitúciám. Ide tu o strohú požiadavku neutralnosti, pretože tá je podmienkou trvalosti a účinnosti štátnej správy.

Nestrannosť musí vychádzať z nevyhnutnosti pri výkone svojich funkcií abstrahovať od politických či náboženských názorov, byť objektívny v činoch i slovách. Z povinnosti nestrannosti vyplýva delikátny problém zlučiteľnosti kvality príslušníka s kvalitou občana. Ako občan sa policajt teší občianskym slobodám ako ostatní, ale ako príslušník polície sa stáva špecifickým občanom, integrovaným do administratívnej hierarchie, ktorá limituje jeho slobody. Slobodu názoru má garantovanú, ale prostriedky jej vyjadrenia limitované.

Vyžadovaná **rezervovanosť** bude viac či menej striktná podľa stupňa liberalizácie režimu. Je to skutočný, reálny záväzok policajta. Ide teda o to, aký má príslušník úmysel, aká je forma vyjadrenia mienky, či je to urážlivý tón, či kritický a či je opretý o fakty. Pokiaľ ide o záväzok rezervovanosti, ktorý sa ukladá policajtovi, možno povedať, že o chybné vyjadrovanie názoru ide vtedy, ak poškodzuje fungovanie polície, vrhá zlé svetlo na výkon funkcie, vytvára nedorozumenia medzi podriadenými a keď je urobený násilným alebo nepodloženým spôsobom.

Povinnosti¹⁰ policajta upravuje **zákon o PZ**

⁸ Prusák, J.: Teória práva. Bratislava: VO PF UK 1995, s. 294

⁹ Posluch, M.: Úvahy o ústave. Bratislava: Acta Facultatis Iuridicae, zv. XV 1993, s. 96

¹⁰ P. Hungr a J. Prusák chápu pojem **právna povinnosť** ako *nutnosť správania účastníkov právneho vzťahu, vyplývajúceho z ustanovenia právnej normy, resp. ako miera nutného správania zabezpečovaného štátom*. Ohsahovým základom kategórie právnej povinnosti je teda nutnosť určitého správania, vymedzená právnou normou so všetkými dôsledkami z toho plynúcimi. Z uvedeného vyplýva, že právna povinnosť policajta znamená konať, správať sa na základe normatívnych právnych aktov.

a zákon NR SR č.73/1998 Z.z. o štátnej službe príslušníkov policajného zboru, Slovenskej informačnej služby, Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky a Železničnej polície (ďalej len zákon o štátnej službe).

V zákone o PZ sú povinnosti policajta uvedené v prvom oddiele tretej hlavy. V súlade s čl. 10 Listiny základných práv a slobôd uvedenej úst. zák. č. 23/1991 Zb. (ďalej len Listina základných práv a slobôd) je policajt povinný dbať na **česť, vážnosť a dôstojnosť osôb**, ktorých sa jeho činnosť dotýka a zároveň aj na svoju vlastnú, čo je v súlade so záujmom štátu upevňovať dôveru občanov k predstaviteľom štátneho aparátu.

Policajt musí **rešpektovať** skutočnosť, že každá osoba je individualitou, má **ľudskú dôstojnosť**. Preto ju má náležite oslovovať, nepoužívať prezývky, nesmie ju zosmiešňovať, ponižovať, nadávať jej.

Rešpekt k osobám garantuje **fyzickú a morálnu integritu človeka**. Je to povinnosť, ktorá sa nevťahuje len na zložité zásahy ale aj na ľahké často banálne činnosti. Policajná služba, by sa nemala uchýľovať k metódam práce, ktoré by mohli viesť k nerešpektovaniu človeka v mene účelu, ktorý svätí prostriedky. Z toho vyplýva bezpodmienečné odsúdenie každého zastrasovania, násillia a vyhrážania. Takéto akty môžu diskreditovať políciu ako celok.

Policajt si musí počínať tak, aby „osobe **nevznikla bezdôvodná ujma**“. Ak je to nevyhnutné, musí jeho zásah do práv a slobôd čo **najmenej poškodzovať osobu**, ale zároveň umožňovať policajtovi riadne splniť úlohy vyplývajúce mu zo zákona.

Nútiť policajta k tomu, aby prísne **rešpektoval telesnú integritu osôb** znamená nastoliť režim dvojakej ochrany osôb i samotného policajta. V skutočnosti tento režim vytvoril v policajnej praxi záväzok považovať osobu zadržanú alebo vo väzbe nielen za subordinovaný subjekt, ale aj a najmä ako celistvú, úplnú ľudskú bytosť. Pokiaľ to policajt rešpektuje, je to pre neho garanciou proti obžalovaniu z násillia či policajnej brutality. Je to uznanie jeho humánnosti, potlačenie osobných pocitov, ktoré nesmú prevážiť nad rešpektovaním ľudských práv.

Pri vykonávaní **služobnej činnosti** je policajt povinný osobu **hneď** ako je to možné **poučiť o jej právach**. Vyplýva to zo zásady právnej ochrany zakotvenej v čl. 36 Listiny základných práv a slobôd.

Vynechanie alebo úmyselné nevykonanie poučenia osoby má za následok celý rad problémov vy-

plývajúcich z nezákonného postupu policajta. Táto povinnosť neplatí v prípadoch, keď policajt jedná s osobou, ktorá zjavne nie je príčetná. S touto skutočnosťou ráta aj ustanovenie § 8 ods. 2, „**hneď** ako je to **možné**“.

Ustanovenie § –u 9 zakotvuje všeobecnú povinnosť policajta v službe vykonať **služobný zákrok**¹¹(zakročiť), ak je páchaný trestný čin alebo priestupok, alebo je dôvodné podozrenie z ich páchania.

Povinnosť vykonať služobný zákrok má aj v čase mimo služby, ale len vtedy, ak je páchaný trestný čin alebo priestupok, ktorým je bezprostredne ohrozený život, zdravie alebo majetok. Táto povinnosť je uložená policajtovi bez ohľadu na to, na akom funkčnom mieste, službe či útvare je zaradený.

Ako každý občan má **povinnosť pomôcť** a ako každý občan má **zodpovednosť** za to, že nepomohol v situácii, kedy by jeho bezprostredné konanie nebolo nebezpečné pre neho a tretiu osobu a bolo by zabránené trestnému činu. Policajtovi vyplýva zvýšené riziko z podstaty jeho profesie. Od bežného občana sa nelíši len intenzitou povinnosti, ale aj jej rozsahom.

Tam, kde sa vyžaduje zásah z vlastnej iniciatívy, bez čakania na rozkaz, má policajt na výber v akom okamihu a akými prostriedkami zasiahne. Ak sa rozhodne použiť **donucovacie prostriedky**, musí to urobiť s rešpektovaním ustanovení o ich použití.

V tejto povinnosti sa odráža požiadavka úplnej angažovanosti policajta. Na rozdiel od iných povolání musí sa angažovať aj mimo služby. Jeho povinnosťou je, aby zabránil trestnému činu alebo deliktu proti fyzickej integrite osoby.

Napriek tomu, že § 9 stanovuje pre policajta jednoznačne povinnosť vykonať služobný zákrok, policajt musí dbať, aby s ním nespôsobil **závažnejší následok** ako ten, ktorý hrozil konaním páchatela. Napríklad veľmi citlivo treba zvažovať vykonanie služobného zákroku, ak sa páchatel kryje rukojemníkom.

Za účelom posilnenia právnej ochrany osôb a policajta zákon v § 10 a 11 stanoví prípady, kedy policajt nie je povinný vykonať služobný zákrok. Podmienky sa viažu na osobu policajta alebo na dôležitý záujem služby.¹²

Služobný zákrok je spojený aj s problematikou **predvádzanej, zaistenej, zadržanej alebo zatknutej osoby**. Osoba je pod ochranou a v zod-

¹¹ Pod pojmom **služobný zákrok** rozumieme zákonom ustanovenú a v jeho medziach vykonávanú činnosť policajta, pri ktorom sa bezprostredne zasahuje do základných práv a slobôd osoby.

¹² **Dôležitým záujmom služby** sa rozumie plnenie najvýznamnejších služobných úloh, prerušenie plnenia ktorých alebo ich nespĺnenie by spôsobilo závažnejšie následky, ako sú tie, ktoré by malo vykonanie do úvahy prichádzajúceho služobného zákroku (napr. bezpečnosť chránených osôb, pyrotechnická činnosť, šifrová a kuriérna služba a pod.).

povednosti polície. Je to jeden z podstatných momentov nielen vyšetovania ale aj služobných zákrokov. Polícia dáva občanovi garancie korektného zaobchádzania pri obmedzeniach osobnej slobody. Prvou garanciou je zodpovednosť polície za korektné zaobchádzanie a má morálny záväzok. Druhou je ochrana čo má pragmatický význam. Liberálne chápanie **ochrany** znamená postaviť osobu mimo nebezpečenstva a incidentov, garantovať, že s nikým nebude zaobchádzať **neľudsky a ponižujúco**. Rešpektovanie ľudskej osobnosti sa vyžaduje od policajta i od tretích osôb.

Na strane druhej policajt dbá i na svoju vlastnú **česť, vážnosť a dôstojnosť** a tento záväzok by mal prekročiť limity profesionálneho života a vzťahovať aj na súkromný život. Povinnosťou by malo byť správať sa príkladne všade a vždy. Správaním by mal byť vzorom pre iných a tak zachovávať kladný obraz o polícii.

Pri vykonávaní služobného zákroku § 12 zákona o PZ ukladá povinnosť policajtovi použiť výzvu zodpovedajúcu zákroku, ak to povaha a okolnosti dovoľujú. Pokiaľ to povaha služobného zákroku vyžaduje, policajt pred výzvou použije slová „V mene zákona“.

Poslednou povinnosťou policajta vyplývajúcou zo zákona o PZ je preukazovanie príslušnosti k Policajnému zboru,¹³ ktorí upravujú ustanovenia §§ 13–16.

Policajt sa preukazuje príslušnosťou k Policajnému zboru pred vykonaním služobného zákroku, ak to povaha a okolnosti dovoľujú.

Zákon o štátnej službe upravuje právne vzťahy, ktoré súvisia so vznikom, zmenami a skončením štátnej služby policajtov. Povinnosti policajtov podľa zákona o štátnej službe vyplývajú z ustanovení § 48, 32 a 66.

Základnými povinnosťami policajta podľa § 48 zákona o štátnej službe je plniť svedomite úlohy, ktoré sú mu uložené ústavou, ústavnými zákonmi a ďalšími všeobecne záväznými právnymi predpismi, ako aj úlohy uložené rozkazmi, nariadeniami, príkazmi a pokynmi nadriadených, ak bol s nimi riadne oboznámený. Vykonávať štátnu službu **osobne, riadne a včas**, to znamená včasne nástúpiť, ustrojiť sa podľa predpisov, dbá o náležitú úpravu svojho zovňajšku, mať vždy u seba služobné pomôcky a naštudovať nové interné právne predpisy. Zároveň musí plne využívať čas služby a dodržiavať ustanovený

základný čas služby v týždni, prípadne kratší čas služby v týždni. Oznámiť svojmu bezprostrednému nadriadenému poruchy a nedostatky, ktoré ohrozujú alebo sťažujú výkon štátnej služby a hroziacu škodu (napr. závada na služobnom motorovom vozidle, závada na služobnej zbrani a pod.). Ďalej je policajt povinný zakročiť, ak hrozí škoda a na jej odvrátenie je potrebný neodkladný zákrok, nemusí tak urobiť, ak mu v tom bráni dôležitá okolnosť, alebo ak by tým seba alebo iné osoby vystavil vážnemu ohrozeniu osoby.

Pri výkone štátnej služby je policajt povinný **dodržovať pravidlá služobnej zdvorilosti** a správať sa slušne k štátnym zamestnancom a v služobnom styku aj k ostatným občanom. Znamená príkladne sa správať k osobám, s ktorými prichádza dennodenne do styku. Mal by byť vzorom pre iných, zachovávať reputáciu polície ako celku. Policajt musí vedieť nadviazať kontakt so školákom, robotníkom, úradníkom i staršou osobou. Kultúra a korektnosť jednaní by mala byť samozrejmosťou.

Dôležitou povinnosťou je taktiež zdržať sa konania, ktoré by mohlo viesť k stretu dôležitého záujmu štátnej služby s osobnými záujmami, najmä nezneužívať informácie získané v súvislosti s výkonom služby na vlastný prospech alebo na prospech iného.

Dodržiavanie služobnej disciplíny spočíva v dôslednom plnení povinností ustanovených všeobecne záväznými predpismi.

Posledná povinnosť policajta, ktorú upravuje § 136, sa týka **bezpečnosti a ochrany zdravia** pri výkone štátnej služby. Okrem dodržiavania právnych predpisov, rozkazov a pokynov vydaných k uvedenej problematike, policajt je povinný používať predpísané ochranné zariadenia a osobné ochranné služobné prostriedky.

Povinnosť prísneho dodržiavania bezpečnostných opatrení pri manipulácii so zbraňami chráni život a zdravie policajta. S poslednou povinnosťou úzko súvisí zákaz požívania alkoholických nápojov a iných návykových látok na miestach výkonu štátnej služby a v dobe výkonu štátnej služby i mimo týchto miest. Nástup do výkonu štátnej služby pod ich vplyvom by bolo porušením služobnej disciplíny. Poslednou povinnosťou je podrobiť sa v súvislosti s výkonom štátnej služby vyšetreniu, ktorej nariadil nadriadený, aby zistil, či policajt nie je pod vply-

¹³ Príslušnosť k Policajnému zboru sa preukazuje:

- a) služobnou rovnošatou s identifikačným číslom,
- b) služobným preukazom,
- c) odznakom služby kriminálnej polície alebo finančnej polície,
- d) ústnym vyhlásením „Polícia“.

vom alkoholu alebo iných návykových látok. Náklady spojené so zaistením bezpečnosti a ochrany zdravia pri výkone štátnej služby a požiarnej ochrany uhrádza služobný úrad.

Legitímne odmietnutie rozkazu

Ustanovenie § 48 ods.4 zákona o štátnej službe stanovuje policajtovi povinnosť v prípade, ak sa domnieva, že rozkaz, nariadenie, príkaz alebo pokyn jeho nadriadeného je v rozpore so všeobecne záväzným právnym predpisom, upozorniť na to nadriadeného; ak nadriadený trvá na splnení rozkazu, nariadenia, príkazu alebo pokynu, musí ho policajtovi písomne potvrdiť a policajt je povinný ho splniť. Písomné potvrdenie sa nevyžaduje, ak hrozí nebezpečenstvo z omeškania. Policajt je povinný odoprieť splnenie rozkazu, nariadenia, príkazu alebo pokynu nadriadeného, ak by jeho splnením spáchal trestný čin; túto skutočnosť oznámi bez zbytočného odkladu vyššiemu nadriadenému.

Verejná moc má chrániť právny štát. Každý policajt má povinnosť využívať túto moc v prospech spoločnosti. Uznanie výnimky z povinnosti poslúchať naruša kľud u vykonávajúcich. Je nemožné systematicky sa zastávať tých, ktorí odmietajú vykonať (splniť) rozkaz pod zámienkou, že sa im daný rozkaz vidí nezákonný alebo automaticky odsudzovať tých, ktorí pre slabosť, nevedomosť alebo preto, že majú najradšej cestu ľahšieho odporu, vykonávajú protiprávne rozkazy.

Z hľadiska detailného vykonávania podmienok požadovaných pre **legitímne odmietnutie** daného rozkazu musia byť splnené dve podmienky:

1. **Nevyhnutnosť rozkazu**, t.j. musí byť vydaný rozkaz, nestačí, že je tu orgán, ktorý ho vydal, musí to byť orgán s legitímnou autoritou. Rozkaz musí byť skutočne vydaný ústne alebo písomne. Ak robí rozkaz vykonávajúcemu problémy, vtedy by mal žiadať rozkaz písomne alebo mať naň svedka. Je to ťažko splniteľná podmienka pre prax, pretože to vyžaduje istú silu charakteru.
2. Rozkaz musí byť zjavne, t.j. evidentne a všeobecne uznávaným spôsobom **nezákonný**.

Odmietnutie vykonať nezákonný rozkaz spočíva v dvoch krokoch:

1. Podriadený analyzuje situáciu a urobí záver, že ide o **zjavne nezákonný rozkaz**. Ak je presvedčený, že to tak je, kódex i zákon mu ukladá záväzok odmietnuť ho zjavne, presne, určito, t.j. písomne. Ak to nie je možné (čo musí dokázať), zreteľne ústne odmietne, po-

doprie argumentmi, ale v takomto prípade je nutný svedok.

2. **Odmietnutie** sa musí týkať nezákonného významu sporného rozkazu. Jasne treba vysvetliť prečo by mal byť rozkaz nezákonný. Dôvod musí byť právny, teda musí ísť o zjavné porušenie pravidla obsiahnutého v ústave, zákone či inom právnom predpise. V tomto štádiu môže orgán, ktorý rozkaz vydal, zobrať námietky na vedomie a reformulovať rozkaz, alebo ho odvolať, ale tiež môže na ňom trvať. Druhá fáza predpokladá trvanie nadriadeného orgánu na vykonaní rozkazu a povinnosť vysvetliť správnosť rozkazu.

Vysvetlenie by malo byť jasné aby rozptýlilo všetky sporné úvahy. Určite by nestačilo všeobecné vysvetlenie, alebo také, ktoré poukazuje na dobro služby alebo zničenie kariéry toho kto rozkaz vydal. Ak nadriadený od rozkazu upustí, alebo podriadený prijme vysvetlenie, proces končí v tejto fáze.

Nevykonanie rozkazu čiastočne paralyzuje dobré fungovanie polície. Preto treba konať neodkladne a okamžite odstrániť príčinu nekonania. Pokiaľ sa to týka ľudských práv a slobôd nie je prípustné, aby sa výkon rozhodnutia odkladal.

Ak podriadený urobí záver, že ide o nezákonný rozkaz, nariadenie alebo pokyn, zákon mu ukladá záväzok odmietnuť ho. Odmietnutie musí byť zreteľné, presné a určité, t.j. písomné alebo ústne v prítomnosti svedkov podopreté argumentmi.

Dôvod odmietnutia musí byť **právny**, musí ísť teda o zjavné porušenie právnej normy obsiahnutej v ústave, v zákone či inom všeobecne záväznom právnom predpise. V tomto štádiu môže orgán, ktorý rozkaz vydal, zobrať námietky na vedomie a reformulovať rozkaz, alebo ho odvolať. Ak na ňom ďalej trvá, je nutné oznámiť túto skutočnosť vyššiemu nadriadenému. Nemusí ísť o formálne vyšší orgán, ale prvý, ktorý je dostupný. Kto odmietne vykonať rozkaz, na ktorý sa nevzťahujú horeuvedené okolnosti, podlieha disciplinárnym a trestnoprávnym sankciám.

Povinnosť rešpektovať nadriadených

Princíp **vzájomnosti** medzi podriadeným a nadriadenými by mal byť jedným zo základných princípov činnosti polície. V predchádzajúcom období výkon velenia netoleroval žiadny, ani legálne zdôvodnený odpor. V polícii, ktorá pracuje v právnom štáte, berie podriadený na seba zodpovednosť. Poslušnosť sama o sebe nevyklučuje však chybu.

Preto musíme hovoriť o vzájomných, t.j. **recipročných právach a povinnostiach** medzi dvo-

ma činiteľmi, ktorí na seba vzájomne pôsobia. Niekdajšia koncepcia autority spočívala v prísnom oddíšení rozkazu a jeho výkonu. Nemohla sa klásť otázka iného vzťahu medzi nadriadeným a podriadeným, ako priameho konania v jednom smere: od vydávajúceho k vykonávajúcemu. Súčasná polícia by mala byť príkladom reciprocity medzi záväzkami (prameňmi v nadriadenom orgáne) a právami toho, kto ich vykonáva. Reciprocita ale nie je úplná, pretože každému záväzku nezodpovedá právo a *vice versa*, ale je tu most výmeny a rešpektu smerujúci k tomu, aby ten kto vykonáva bol chápaný ako partner. Nadriadený by sa mal riadiť modernými metódami riadenia a *teóriou partnerstva*, aplikovanou na vykonávajúceho.

Základnými povinnosťami nadriadených podľa § 49 zákona o štátnej službe je **riadiť, organizovať, kontrolovať a hodnotiť** výkon štátnej služby, zabezpečovať výcvik a školenie policajtov, oceňovať príkladné plnenie služobných povinností, či vyvodzovať dôsledky ich porušovania, vytvárať priaznivé podmienky na riadny výkon štátnej služby a podriadených policajtov viesť k služobnej disciplíne. V tomto ustanovení sa vychádza z povinnosti rešpektovať vyššie orgány. Nadriadení by nemali zneužívať svoje postavenie pri oceňovaní policajtov a otvorene dávať najavo svoje sympatie voči niektorým podriadeným.

Právomoc rozhodovať je spojená s kontrolou výkonu rozhodnutia. **Doktrína múdreho rozhodnutia** spočíva na povinnosti vyjadriť a vysvetliť príkaz tak, aby sa dal dobre vykonať. To je protiklad doktríny, že šéf má vždy pravdu a rozkaz je rozkaz, o ktorom nediskutuje.

Aby rozkaz bol presný musí byť **zreteľný**, resp. jasne stanovený, určený. Majú byť jasné jeho ciele a taktiež limity použitých prostriedkov. Nevyjadrený, iba naznačený cieľ, neurčené prostriedky, dávajú možnosť interpretácie. Ak rozkazy nie sú presné, treba ich dodatočne precizovať vzhľadom na konkrétnu situáciu.

Nadriadený vytvára policajtom taktiež **podmienky na riadny a bezpečný výkon štátnej služby** a má pri naplnení uvedeného určité jasne stanovené povinnosti medzi, ktoré patrí oboznamovať policajtov s internými predpismi a informáciami potrebnými na riadny výkon štátnej služby. Základným rysom profesionality je sústavné vzdelávanie policajtov, ktoré zabezpečuje nadriadený väčšinou štúdiom v rezortnom školstve.

Dôležitou povinnosťou nadriadeného je sociálne zabezpečenie policajta ako zriaďovanie, udržiavanie a zlepšovanie sociálnych zariadení, úprava a zlepšo-

vanie vzhľadu pracovísk, zabezpečovanie ubytovania, vytváranie podmienok na uspokojovanie kultúrnych, rekreačných a telovýchovných potrieb a záujmov policajtov. V neposlednej rade sa povinnosti v uvedenej sfére dotýkajú zabezpečovania zdravotnej starostlivosti, zriaďovania a udržiavania zdravotníckych zariadení, stravovania zodpovedajúceho zásadám správnej výživy priamo v služobnom úrade alebo v jej blízkosti a príspevkov na stravovanie.

Povinnosť mlčanlivosti

Povinnosť mlčanlivosti sa delí na **profesionálnu diskretnosť**, kedy vyzradenie skutočností by mohlo poškodiť samotnú administratívu a na **povinnosť profesijného tajomstva**, kedy prezradené skutočnosti mohli poškodiť súkromné osoby alebo verejných činiteľov. Policajt je viazaný **profesijným tajomstvom** v hraniciach pravidiel stanovených v § –e 80 zákona o policajnom zbore.

Profesijné tajomstvo je imperatív, ktorý prenikol do mnohých profesií a v štátoch západnej Európy ho ochraňujú nielen normy stavovských organizácií, ale aj ustanovenia trestného práva. Týka sa tzv. **dôverných informácií**, t.j. informácií, o ktorých sa odborník v slobodnom povolaní dozvedel, či už od klienta alebo od inej osoby, v súvislosti so svojím **postavením alebo výkonom povolania**. Profesionálne tajomstvo je ako princíp univerzálne v čase i v priestore. Jeho prezradenie môže mať za následok trestnú, občiansku i disciplinárnu zodpovednosť.¹⁴

Aby sme mohli povedať, že došlo k porušeniu tohto záväzku sú potrebné dva predpoklady:

- a) **materiálne** Existencia tajnej skutočnosti, t.j. skutočnosti, ktorá nie je určená pre nepovolane osoby, o ktorých sa dozvedel pri výkone svojej funkcie. Judikatúra nám poskytuje niekoľko upresnení pokiaľ ide o chránené skutočnosti.
- b) **existencia prezradenia** Prezradenie ľubovoľného faktu, ktorého dôsledkom je priame či nepriame vyzradenie časti či celej dôvernej skutočnosti (ústne, písomne, originál, fotokópia atď.) jednej alebo viacerým osobám.

Ospravedlnením môže byť skutočnosť oslobodenia od povinnosti mlčanlivosti ministrom vnútra alebo prezidentom policajného zboru. Policajta služby ochrany určených osôb možno zbaviť povinnosti mlčanlivosti o skutočnostiach, o ktorých sa počas výkonu služby dozvedel, len so súhlasom chrá-

¹⁴ Krsková, A.: Otázky nad profesijným tajomstvom, Právny obzor, 76, 1993, č. 5, s. 444

nenej osoby alebo osoby, ktorej sa poskytla osobná ochrana.

Porušením povinnosti príslušníkov polície rozumíme nedostatok, chybu čo znamená, že nepatrné nerešpektovanie povinnosti má za následok sankciu. Sankcie môžu byť legálne nložené len orgánom s disciplinárnou právomocou pokiaľ konanie policajta nie je trestným činom.

Zodpovednosť príslušníka policajného zboru

Obrátenou stranou mince oprávnení a povinností policajtov je ich zodpovednosť. Problematika zodpovednosti patrí k najzložitejším v právnej vede a názory na podstatu a čiastkové otázky zodpovednosti,¹⁵ sa rôznia. V. Knapp rozoznáva tieto formy zodpovednosti:

1. ústavnú,
2. správnoprávnu (administratívnu),
3. súkromnoprávnu (civilnú),
4. trestnú,
5. medzinárodnoprávnu.¹⁶

Pod pojmom **právna zodpovednosť** rozumieme *povinnosť príslušného právneho subjektu niesť dôsledky svojho zavineného protiprávneho konania* (subjektívna zodpovednosť, zodpovednosť za zavinenie) *alebo dôsledky určitého objektívneho stavu* (objektívna zodpovednosť, zodpovednosť za výsledok).¹⁷

Z obsahu uvedeného pojmu vyplýva nasledovné: **zodpovednosť pracovníkov štátneho aparátu** (aj polície) sa zakladá na *povinnosti vykonávať svoje oprávnenia a plniť si svoje povinnosti uložené vedením alebo riadiacim orgánom, ktoré sú v súlade s právnymi predpismi*. Policajt má byť osobne zodpovedný za svoje vlastné konanie. Nemôže sa skrývať za svojich predstavených alebo za nepriehľadnosť v predpisoch.

Zodpovednosť za škodu rieši ôsma časť zákona o štátnej službe, ktorá môže vzniknúť zavineným porušením svojich povinností pri výkone štátnej služby alebo v priamej súvislosti s ním. Pokiaľ bola škoda spôsobená aj porušením povinností zo

strany služobného úradu, zodpovednosť policajta sa pomerne obmedzí.

Zákon o štátnej službe rozlišuje niekoľko druhov zodpovedností. Sú nimi:

- a) **zodpovednosť za nesplnenie povinnosti na odvrátenie škody** (§ 162)
- b) **zodpovednosť za schodok na zverených hodnotách, ktoré je policajt povinný vyúčtovať**(§ 164)
- c) **zodpovednosť za stratu zverených predmetov** (§ 165)

Osobitnú pozornosť si zasluhuje okrem právnej zodpovednosti aj otázka zodpovednosti morálnej.

Morálna zodpovednosť sa prejavuje v pripravenosti a schopnosti dobrovoľne vyvíjať snahu realizovať sociálne významné ciele, uznávané a hodnotené ako správne či spravodlivé. Jej existencia u človeka svedčí o kvalite jeho samouvedomenia a majstrovstva samostatne určiť svoje správanie s akceptáciou na občianske verejné záujmy.¹⁸

Spoločnosť, v ktorej existuje možnosť slobodnej voľby, rozhodovania a konania, môže vyžadovať od jednotlivca t.j. aj od policajta morálnu zodpovednosť. Policajt je svojou morálnou zodpovednosťou iste ovplyvnený morálnymi hodnotami a princípmi, ktoré sú akceptované spoločnosťou, a ktoré si osvojil. Praktické presadenie zmyslu pre morálnu zodpovednosť v každodennej praxi policajta je procesom zložitým a ťažkým. Následkom porušenia morálnej zodpovednosti je najčastejšie strata dôvery občanov, orgánov a inštitúcií.

Etické kódexy polície vo svete

Za najstarší a najznámejší etický kódex je považovaná Hippokratova prísaha, ktorá napriek tomu, že bola napísaná asi roku 400 pred n.l., je doteraz všeobecne prijímaná v odborných i laických kruhoch.¹⁹

Prvé kódexy, ktoré možno považovať za predchodcov deontologického kodexu polície, neboli písané, odovzdávali sa ústnou tradíciou a zvykom. Boli to „**kódexy cti**“, vlastné vojnovému remeslu a umeniu, resp. kódexy rytierstva. Niekdajší rytieri dobrovoľne akceptovali, že budú nestranní, za-

¹⁵ V právnej teórii sa pod pojmom **zodpovednosť** rozumie právny inštitút vyjadrujúci vzťah subjektu, ktorý je nositeľom určitých právnych povinností, k inému subjektu, oprávnenému plnenie týchto povinností kontrolovať alebo posudzovať a v prípade ich neplnenia vyvodzovať dôsledky či sankcie.

¹⁶ Knapp, V.: Teorie práva. Praha: C. H. Beck 1995, s. 200

¹⁷ Luhan, J. a kol.: Slovník pracovního práva. Bratislava: Práca 1982, s. 316

¹⁸ Čipkár, J.: Etika v profesijnej činnosti polície. Košice: U. P. J. Š. 1996, s. 11

¹⁹ Haškvcová, H.: Lékařská etika. Praha: Galén 1994, s. 18

chovajú si dôstojnosť za každých okolností, budú sa príkladne správať, zasiahnu z vlastnej iniciatívy všade kde bude niekto potrebovať pomoc, alebo bude v nebezpečenstve, že budú ochraňovať vdovy a sirotu a pod. Tento kódex zmizol s rytiermi, ale jeho duch ostal v myslení a konaní ľudí, ktorí sa stavali na obranu zákona a poriadku, ktorých povolaním je slúžiť v zbrani. A k takýmto ľuďom nesporne patria aj mušketeri, ktorí vystriedali rytierske rády a potom policajti.²⁰

Závažnosť a narastajúca frekvencia i potreba riešenia etických problémov v policajnej praxi si vyžiadala uvažovať o policajnej deontológii na medzinárodnej úrovni. Prvé úvahy sa začali na konci 50-tych rokov, ale až 17. 12. 1979 prijala Valné zhromaždenie OSN svojou rezolúciou 34/169 **Kódex správania úradných osôb právneho donútenia**.

Kódex vychádza zo **Všeobecnej deklarácie ľudských práv** a medzinárodných paktov o ľudských právach, ako aj z **Deklarácie na ochranu všetkých osôb pred mučením a iným krutým, neľudským alebo ponižujúcim zaobchádzaním alebo trestom** z roku 1975.

Povaha funkcií úradných osôb právneho donútenia²¹ pri ochrane verejného poriadku a spôsob, akým sú tieto funkcie vykonávané, má priamy vplyv na kvalitu života jednotlivcov i celej spoločnosti, ďalej dôležitosť práce, ktorú tieto osoby vykonávajú v súlade s princípmi ľudských práv. Zároveň sa pamätá na možnosť zneužitia tejto funkcie, ktorej výkon takýchto povinností spôsobuje.

Zavedenie kódexu je iba jedným z niekoľkých dôležitých opatrení na zabezpečenie ochrany všetkých práv a záujmov občanov, ktorým úradné osoby právneho donútenia slúžia.

Kódex správania osôb právneho donútenia má charakter odporúčania vládam, s tým, že jeho použitie by sa malo zväziť v rámci vnútroštátnej legislatívy alebo praxe ako súhrn princípov, ktoré majú dodržiavať úradné osoby právneho donútenia.

I napriek tomu, že za každým článkom je komentár, tento je príliš všeobecný na to, aby sa ním mohli riešiť problémy, ktoré vznikajú v praktickej činnosti polície.

Deklarácia o polícii

V roku 1974 bol podaný návrh na vypracovanie európskeho zákona o profesionálnej etike polície

cie právnym výborom Parlamentného zhromaždenia Rady Európy.

Stúpajúcim podielom kriminality a ďalšími faktormi, ako boli napr. nárast teroristických aktivít v 70-tych rokoch, i v súvislosti s ďalšími problémami, sa stávalo povolanie policajných úradníkov obtiažnejším ako prv. Polícia hrá dôležitú úlohu pri ochrane života, zdravia, majetku občanov a verejného poriadku. S tým súvisí aj ochrana ľudských práv a základných slobôd občanov, ktoré môžu byť garantované len v demokratickej spoločnosti.

Plnenie úloh polície pri ochrane ľudských práv a slobôd je oveľa ťažšie, keď nie sú nijaké pevne ohraničené vzory správania pre policajného úradníka.

Polícia má úlohu zabezpečiť v záujme verejnosti presadzovanie pravidiel a bezpečnostných opatrení, ktoré sú nevyhnutné pre stabilitu spoločnosti a pre slobodné a mierové dodržiavanie práv občana. To znamená prakticky posunutie úloh polície tým smerom, aby existovala rovnováha medzi ochranou spoločnosti a občanom.

Nie je jednoduché nájsť vyvážený pomer medzi povinnosťami a mocou štátu na jednej strane a základnými právami každého jednotlivca na strane druhej. Z tohto dôvodu bolo uložené právnemu výboru Rady Európy vypracovať Policajnú deklaráciu.

Text sa mal zaoberať tromi rozličnými problémami:

- a) profesionálna etika polície,
- b) postavenie polície a práva odborových organizácií,
- c) vojna, obsadenie a iné núdzové situácie.

Text mal byť ľahko zrozumiteľný a prispôbostený situácii v Európe. Bolo niekoľko návrhov a vypracovaná deklarácia v sebe spája podľa možnosti obsah a ducha týchto navrhovaných textov.

Parlamentné zhromaždenie Rady Európy prijala 8. mája 1979 rezolúciu č. 690, obsahujúcu Deklaráciu o polícii, ktorá sa stala prameňom európskej deontológie.²²

Deklarácia o polícii si nerobila nárok na okamžitú recepciu do právneho poriadku členských štátov Rady Európy. Právny výbor dúfal, že väčšie časti Deklarácie budú postupne prijaté do zákonodarstva a členské štáty ju ďalekosiahle použijú pri novom ponímaní policajných zákonov. Tým by Deklarácia,

²⁰ Porra, S., Paoli, C.: Code annoté de déontologie policière. Paris: E. J. A. 1991, s. 14

²¹ Termín „úradné osoby právneho donútenia“ zahŕňa všetky úradné osoby, ktoré vykonávajú policajné právomoci, najmä právomoci na zatknutie alebo zadržanie. Môže sa jednať o osoby menované alebo volené.

²² Pozri Alderson, J.: Human rights and the Police. Strasbourg 1984, s. 171-175

alebo jej časti nadobudli, za spomínaných okolností, právnu moc.

Deontologický kódex národnej polície francúzska

Prvým štátom, ktorý využil Deklaráciu o polícii pre vytvorenie svojho deontologického kódexu polície, bolo Francúzsko. Text **Deontologického kódexu národnej polície Francúzska** (ďalej len Deontologický kódex) sa zrodil v roku 1985. Objavil sa v oficiálnej zbierke a stal sa súčasťou zákona č. 85.835 o modernizácii polície zo 7. augusta 1985. Deontologický kódex, aj keď vyšiel v Journal Officiel, nevyvolal žiadne komentáre, analýzy, ani nevedol k vytvoreniu právnych teórií, ktoré by mohli byť vďačným námetom doktorandských prác. A predsa je to jeden s dekrétov, ktoré budú citovať historici práva, keď budú študovať čo V. republika znamenala pre verejné slobody občanov. Až existencia takéhoto kódexu dokazuje skutočný záujem na demokratickej organizácii polície, na postavení jasnej hranice jej právomocí, veď polícia je neodmysliteľným partnerom moci.

Sociálny nekľud, fenomén urbanizácie, problémy späté s migráciou, zmena mravov, si vyžiadali definovanie povinností ľudí, ktorí museli každodenne a neodkladne riešiť, s použitím moci alebo bez nej, krízové situácie, ktoré vyústili do ohrozovania života, slobody a majetku súčasného človeka. Viacero myšlienkových prúdov reprezentovaných ľuďmi z rôznych spoločenských kruhov spôsobilo, že sa objavilo často zmätené volanie po tom, aby sa policajtom uložili povinnosti a zároveň garantovali ich práva. Boli tu vyjadrenia moralistov, právnikov a odborárov.

Moralisti sa zaangažovali preto, že ich oblasť záujmu je veľmi blízka deontológii. Morálka je veda, ktorá skúma pravidlá správania smerujúce ku konaniu dobra a zla. Ľudia tohto prúdu žiadali, aby policajné akcie boli „umravnené“. Logika ich uvažovania pramenila v konkrétnej situácii, hľadali nezištnú pravdu a upozorňovali na nebezpečenstvo inštitúcií, ktoré disponujú mocou a pritom nemajú jasne postavené hranice jej použitia. Boli to spisovatelia, literáti, novinári.

Právnicki, profesori práva, sudcovia, advokáti aj praktici, ktorí aplikovali právo v oblasti polície preto, že hlboko poznali problematiku, boli pevnou oporou vytvorenia deontologického kódexu. Deontologický kódex polície v dôsledku nedostatku nadšenia, nebol predmetom britkých komentárov z ich strany, ani brilantných anotácií, ktoré by takýto text v právnickej obci mohol vyvolať. Bolo by nespravodlivé nespomenúť, že deontologický kódex

je logickým a právnym výsledkom obrovskej práce právnikov v Conseil d'État (Ústavný súd).

Odborári a najmä odborové zväzy samotných policajtov boli priaznivo naklonené deontologickému kódexu, i keď jeho vytvoreniu prikladali rôzne veľký význam. Niektoré odbory ho považujú za želateľný, ale nerobia z neho naliehavú, bezprostrednú požiadavku. Iné sa uspokojili s jednoduchým zhromaždením textov, obsahujúcich povinnosti a s tým, že ich spojili do špeciálneho štatútu. Posledná skupina, najmenej početná sa pripájala k prúdu moralistov a navrhuje text, ktorý by mal explicitný názov deontologický kódex.

Aj v rámci hierarchických stupňov polície sa názory líšia: veliteľský zbor, riadiace orgány sa obávajú, že doména štátneho záujmu a tajomstva sa vo svetle deontologického kódexu roztopí ako sneh.

Potreba Deontologického kódexu sa zintenzívnila prijatím zákona o modernizácii Národnej polície Francúzska. V roku 1985 minister vnútra Pierre Joxe predniesol pred Národným zhromaždením Francúzskej republiky návrh zákona o modernizácii polície, ktorý obsahoval aj Deontologický kódex. Cieľ ministra vnútra bol jasný. Národná polícia sa musí začať modernizovať, prestať podliehať osudu a začať sa riadiť vôľou. Modernizovať znamenalo predovšetkým zvýšiť efektívnosť. Lenže mnohé inštitúcie, keď sa stanú účinnejšími, stratia svoju dušu. Preto v zákone o modernizácii polície treba hovoriť aj o základných republikánskych princípoch polície. A pretože sa hovorilo o symbole deontologického kódexu, súčasťou modernej perspektívy národnej polície bola aj európska dimenzia. Pierre Joxe, ktorého meno bolo späté s ochranou práv človeka, nemožno ignorovať Rezolúciu č. 690 z 8. 5. 1979 prijatú Parlamentným zhromaždením Rady Európy, tzv. Deklaráciu o polícii. **Deontologický kódex** má povahu nariadenia, ale vo vzťahu k ďalším známym nariadeniam procedúra jeho vypracovania dokazuje, že ide o text opatrený určitými garanciami, ktoré sú vlastne zákonom.

Ak uvážime proces jeho vypracovania, je Deontologický kódex na vrchole hierarchie nariadení. Môže ho anulovať len správny súd pre porušenie ústavy a základných princípov práva.

Dosah kódexu na európskej úrovni je taký, že Deontologický kódex bol vo svojom formovaní inšpirovaný prácami, ktoré odviedlo Parlamentné zhromaždenie Rady Európy a ktoré prijalo rezolúciu č. 690 z roku 1979, obsahujúcu Deklaráciu o polícii. Ak porovnáme rezolúciu č. 690 a Deontologický kódex ukazuje sa, že tón i dosah oboch textov je zjavne odlišný, ale ich duch je rovnaký. Líšia sa v dosahu, pretože deontologický kódex má národné poslanie a ako už prezrádza jeho názov ohraničuje sa na vy-

hlásenie deontologických pravidiel. Aj tón je odlišný, pretože Rezolúcia č. 690 je poplatná slávnosti s akou sa prijímajú všetky medzinárodne deklarácie a vyznačuje sa stálym a explicitným vzťahom k zákonu, chápanému v jeho morálnom význame a vznešenosti.

Deontologický kódex okrem úvodu, kde sa teoreticky definuje národná polícia, je viac pragmatický. Je súhrnom postojov, ktoré by mal demonštrovať každodennou aktivitou policajta.

Duch oboch dokumentov je predsa rovnaký: sú tu rovnaké etické princípy, rovnaké problémy, ktoré treba riešiť, ako vo vzťahu policajta a verejnosti, v jeho vzťahoch s nadriadenými, tak aj v hľadani demokratického ideálu týchto vzťahov.

V súčasnosti je logickým procesom internacionalizácia polície, ktorej cieľom by malo byť aj vytvorenie polície občianskej povahy, ktorá by rešpektovala práva, disponovala prostriedkami na konanie, ktorá by však jasne poznala hranice svojej moci, nevyhnutné pre demokraciu.

Skutočnosť, že Deontologický kódex bol prijatý v súlade s rezolúciou č. 690 mu dáva, značnú právnu hodnotu, pretože:

1. Deontologický kódex je Nariadenie s najvyššou právnou silou v zmysle ústavy Francúzskej republiky z roku 1958, prijaté v oblasti, ktorá je vyňatá z úpravy zákonom. Treba ho preto považovať za ekvivalent zákona.
2. Po hlbokéj analýze možno povedať, že je súčasťou zákona o modernizácii národnej polície. Preto je **symbolom** a odvodzuje svoju právnu relevanciu od samotného zákona.²³

Etický kódex príslušníka policajného zboru

Verejnosť je v súčasnosti oprávnená nespokojná s činnosťou polície a s vystupovaním niektorých policajtov. Arogantné a vulgárne vystupovanie policajta sa stáva na našich uliciach každodennou realitou, práve tak ako apatia a nezájem plniť si svoje základné povinnosti. Optimálne nie sú ani vzájomné vzťahy medzi policajtmi, či už ide o vzťah nadriadeného a podriadeného, alebo funkčne rovnocenných. Ani používanie legitímneho násillia v službe nebýva vždy adekvátne vzniknutej situácii.

Profesijná etika v Policajnom zbore je v súčasnosti novum. V 80-tých rokoch bolo sporadicky publikovaných niekoľko vysokoškolských skrípt na bývalej Vysokej škole ZNB, ktoré sa dotýkali etiky

v činnosti príslušníkov ZNB. Boli to napr. Profesionálna etika príslušníkov verejnej bezpečnosti od autorov Filak A., Hrbek J., Ptáčková M. a Etika vyšetrovateľskej práce od Vulkán F. a kolektív. Spomínané publikácie vychádzali zo všade prítomného morálneho kódexu budovateľa socializmu, a nezohľadňovali náročnú prácu príslušníkov Verejnej bezpečnosti.

Akým spôsobom riešiť problematiku profesijnej etiky v Policajnom zbore? Jednou z ciest je zvyšovanie vnímavosti k etickým dimenziám práce polície. Určite s tým mnohí nebudú súhlasiť, ale senzibilizácia a etická výchova je v súčasnosti finančne najmenej náročnou cestou. Týmto sa pripájam k názoru prof. Baláza a doc. Krskovej, ktorí prví u nás načrtli možnosť riešenia tejto problematiky vypracovaním návrhu písaného deontologického kódexu.²⁴

Pred vypracovaním Etického kódexu príslušníka Policajného zboru (ďalej len Etický kódex) boli u nás dve koncepcie riešenia problému. Zástanci prvej koncepcie sa prihovárajú za vypracovanie písaného deontologického kódexu slovenskej polície podľa vzoru Národnej polície Francúzska. Kódex, ktorý by bol vypracovaný teoretikmi i praktikmi, by mal jasne stanoviť limity správania policajta v eticky rozporuplných situáciách, určil by jasné hranice nárokov a očakávaní spoločnosti ako aj nadriadených voči policajtovi pri rešpektovaní jeho statusu. Mohol by zároveň unifikovať disciplinárny systém.

Z radov oponentov písaného deontologického kódexu polície, sa ozývajú hlasy, ktoré tvrdia, že za predchádzajúceho režimu sme už jeden kódex mali a jeho účinnosť bola mizivá. Podľa nich k etickej samoregulácii stačí základné ustanovenia zákona o policajnom zbore, týkajúce sa povinností. Mnohí vidia v kódexe limity správania sa v služobnej činnosti, ktorým sa brania a pritom si neuvedomujú, že vypracovaním kódexu by sa mohla zvýšiť i tak nízka prestíž polície. Spoločnosť by zároveň dostala jasný signál o tom, že policajný zbor je zborom budovaným na profesionálnej úrovni, a zároveň na demokratických princípoch. Pokus o realizáciu prvej koncepcie predstavuje dnešný kódex.

Text Etického kódexu čerpá z prameňov európskeho práva. Má medzinárodný základ, pretože jeho filozofia vychádza z Deklarácie RE o polícii. Bol vypracovaný kolégiom ministra vnútra a prijatý roku 1995. Týmto sme sa zaradili medzi krajiny v Európe, ktoré takéto kodex majú. Niektorí policajti ho prijali s porozumením, iní z neho mali pocity pohybujúce sa na škále od ľahostajnosti k obavám. Akti-

²³ Porra, S., Paoli, C.: Code annoté de déontologie policière. Paris: E. J. A. 1991, s. 39

²⁴ Pozri bližšie Baláz, P., Krsková, A.: Potrebuje polícia etický kódex? Justičná revue, 45, 1993, č. 4, s. 18-23

vita polície bola dlho obostretá akýmsi tajomstvom a takýto reflektor nebol každému milý.

Na škodu veci je, že Etický kodex nebol publikovaný formou Vyhlášky Ministra vnútra v zbierke zákonov, aby sa aj verejnosť zoznámila s jeho obsahom. Do oblasti etického správania sa polície vošiel ticho, akosi po špičkách.

Etický kodex sa skladá z 15. bodov, z ktorých niektoré sú z Deklarácie o polícii. Oproti Deontologickému kódexu, ktorý bol prvým vypracovaným kódexom tohto druhu v Európe, nie je rozdelený do častí. Nie sú jasne odlíšené práva a (najmä etické) povinnosti. Etický kodex s jasnou štruktúrou by bol určite zrozumiteľnejší pre policajtov.

Absentujúcim prvkom v etickom kódexe je stanovenie subjektu, na ktorý sa vzťahuje. Pre mnohých uvedené tvrdenie bude nelogické, musí však pripomenúť, že aj vojaci v činnnej službe sú včlenení do policajného zboru. Podľa § 70 zákona o PZ môže vláda na nevyhnutný čas vyčleniť vojakov v činnnej službe do podriadenosti Policajného zboru, ak jeho sily a prostriedky nebudú postačovať na zabezpečenie ochrany štátnych hraníc, strážených objektov a verejného poriadku. Svoju príslušnosť k Policajnému zboru preukazujú vojenskou rovnošatou a vonkajším označením „POLÍCIA“. Pri výkone služby sa primerane vzťahujú aj ustanovenia uvedeného zákona. Preto by sa kódex mal vzťahovať aj na nich.

Zadostučinením za plnenie povinností, ktoré sú vymedzené v Etickom kódexe by mala byť povinnosť Ministra vnútra chrániť príslušníkov policajného zboru, ktorí pri služobnej činnosti sa stali obeťami ohrozovania, násillia, urážok, ohovárania či nactiutrhania. Pri súčasnom vysokom počte útokov na policajtov by to bolo nesmierne dôležité ustanovenie, rešpektovanie ktorého by mohlo vniesť pocit istoty do radov policajtov resp. aspoň zmierniť ich obavy.

Povinnosť ministra vnútra podporiť policajta má dva aspekty:

1. **Materiálny**, spočívajúci v poskytnutí určitej materiálnej výhody, ak je to nevyhnutné, alebo fyzickej ochrany policajta a jeho rodiny ak je ohrozený.
2. **Morálny**, ponechaný na hodnotenie MV, ktoré sa má usilovať udržať policajta v službe ak si to želá, bez toho, aby ustupoval rôznym tlakom. Ak si to situácia vyžaduje policajta preložiť na rovnocenné miesto, územne najbližšie k bydlisku, aby to nepociťoval ako sankciu. V prípade, že má byť povýšený a je spôsobilý na povýšenie, musí mu byť udrža-

ný hodnostný stupeň. Týmto by MV malo povinnosť odmietnuť každé rýchle a nepremyslené rozhodnutie vo veci suspendovania.

Etika sa často charakterizuje, ako povinnosti bez sankcie. Myslí sa tým sloboda s akou určitý profesijný stav berie na seba záväzky a ktorá je zároveň zárukou ich dobrovoľného rešpektovania. Poznajúci naturel slovenského policajta, čas dobrovoľného rešpektovania Etického kódexu nedozrel a preto nerešpektovanie deontologickej povinnosti by malo mať za následok sankciu. V praxi by každá výhovorka nato, že policajt na Etický kodex zabudol alebo o ňom nevedel neúčinná. Aplikáciu sankcie môže odvrátiť iba vis major. Tejto prísnej interpretácii porušenia kodexu, by mal zodpovedať aj rebríček sankcií. Deontologický kodex v článku 6 stanoví „každé porušenie v ňom obsiahnutých pravidiel vystavuje svojho autora disciplinárnej sankcii“. Z uvedeného dôvodu Etický kodex by mal mať ustanovenie, že „každé porušenie povinností obsiahnutých v tomto kódexe má za následok disciplinárny postih.“

Máme Etický kódex, ale jeho existencia ešte nazaručuje rešpektovanie. Preniesť jeho ducha do praktickej činnosti môžeme viacerými formami:

- a) Výučbou profesijnej etiky v rezortnom školstve. V študentoch by sa mala rozvíjať a upevniť hrdosť na svoju príslušnosť k ozbrojenému zboru, ako aj zmysel pre česť, dôstojnosť, vážnosť a úprimnosť v služobnej činnosti.
- b) Pri výučbe odborných predmetov, kedy by mali byť študenti oboznámení i s etickými aspektami činností jednotlivých služieb policajného zboru.
- c) Zameranie kontrolnej činnosti aj na problematiku etiky v služobnej činnosti. Spolupráca s občanmi by mala byť samozrejmosťou.

Na každej z nich nás však čaká dosť úskalí.

V prípadoch, že policajti, ktorí pracujú s hrubými chybami, nedôsledne a porušili etické princípy, by mali sami dobrovoľne zo svojich miest odísť, lebo nie sú hodní služobnej prisahy, ktorú zložili.²⁵

Zodpovednosť voči spoločnosti, ale aj kolegom a policajnému povolaniu by mal mať policajt na zreteli vo svojej každodennej práci. Zároveň by sa mal opierať o tradičné hodnoty policajného povolania ako je česť, statočnosť, objektivita, nadstranickosť, rozhodnosť, tolerancia, trpezlivosť, nepodplateľnosť a schopnosť kooperácie. Etický kodex svojím obsahom spomenuté hodnoty vyjadruje a ape-

²⁵ Viktorová, J.: Sú policajti naozaj takí, ako sa o nich hovorí ...? Polícia, 6, 1996, č. 3, s. 1

luje na ich rešpektovanie v záujme civilizovanej spoločnosti.

SUMMARY

In this work the author solves the problem of necessity for a deontological codex of the police. This problem has been shifted back, and the articles connected with it have appeared in the juristic journals only in a sporadic way. This want is not positive for the activity of such an important sector of the

state as the police is. Then he specifies a social value which the profession of a policeman serves to. The author deals with law position of a policeman, his competence, duty and means he uses in a daily duty, and the author does not direct his attention just at commenting of established amendments, but also tries to put the certain enactments into mutual relationship with the ethical principles. He issues from a procurable ethical codices of the police in Western Europe and turns his mind to the position of their applications in the conditions of the police in Slovakia.